



V

N

Bulletin *Kunsthistorici*

**THEMAKATERN:
NEVER WASTE
A GOOD CRISIS**

*Kunstbeurzen,
'kunstkamers'
en de toekomst
van de kunsthandel*

P. 7

Pandemieën in college

P. 12

*'Niet versnellen,
maar vertragen'
Over de erfgoedsector
in coronatijd*

P. 17

*Een rondgang
door lege musea*

P. 21

en meer...



K

Never waste a good crisis and past

‘Dans un tableau je voudrais dire quelque chose de consolant comme une musique’, schreef Vincent van Gogh in een van zijn brieven.¹ Kijken (kunst), schrijven (literatuur) en luisteren (muziek): alles in een uitspraak gevangen. Van Gogh wilde de mensheid iets meegeven van wat hij zelf ervoer bij het kijken naar kunst, zo prachtig samengebald in de legendarische uitspraak bij zijn bezoek aan het Rijksmuseum in 1885. Hij was zo onder de indruk van het *Joodse bruidje* van Rembrandt dat hij tien jaren van zijn leven wilde geven, als hij veertien dagen voor het schilderij kon blijven zitten met een korst droog brood als voedsel.

Kunst is voedsel. Kunst is kracht, op diverse fronten. Kunst spreekt zich uit, zoekt het debat, slaat nieuwe wegen in, laat zich inspireren door het verleden, maar is bovenal ook helend. Niet in de softe betekenis van het woord, maar als een onzichtbare kracht die ons helpt om als mens ‘heel’ te zijn.

Covid-19 brengt veel in de cultuursector teweeg. Nog los van de ingrijpende financiële en organisatorische consequenties voor culturele instellingen, is er sprake van een stroomversnelling in het debat over de wijze waarop culturele instellingen, zoals musea, tot op heden hun rol invullen. Er zijn discussies over de manier van presenteren en verzamelen. Over *blockbusters* en de ecologische footprint van musea en internationale kunstmarkt. Er wordt ‘gemorreld’ aan de canon van de kunstgeschiedenis. Diversiteit staat – terecht – volop in de schijnwerpers. Het gaat hierbij niet alleen over programma en publiek, maar ook over personeel en partners. Dat vraagt kritisch denkvermogen,



Annette de Vries

¹ Hans Luijten, *Alles voor Vincent. Het leven van Jo van Gogh-Bonger*, Amsterdam 2020, p. 399.

inventiviteit, energie en vooral ook moed. Moed om nieuwe wegen in te slaan. Moed om relevant blijven. We zien volop mooie initiatieven op dit vlak. Lees dit Bulletin en neem deel aan de Kunsthistorische Dag op 30 oktober a.s. met de titel *Never waste a good crisis*. Zo is het maar net.

Er is echter ook een andere vorm van moed nodig: de moed om ons blijvend sterk te maken voor het goede dat kunst, maar ook wetenschap, ons door de eeuwen heen heeft gebracht. Het werken aan een groeiende maatschappelijke relevantie van de spreekwoordelijke 'kathedralen van de kunst' of academische 'ivoren torens' betekent niet dat de intrinsieke waarden van kunst en wetenschap, zoals schoonheid, kennis en inspiratie, moeten ondersneeuwen. Laten we daarnaast ook zorgzaam blijven voor ons veelzijdige cultureel erfgoed vanwege de verhalen die erin liggen besloten. Met zelfkritiek waar nodig, maar ook met de wijsheid van een ruime blik. Onlangs zag ik een indrukwekkende documentaire over de 13de-eeuwse kathedraal van Chartres, toonbeeld van de Franse gotiek. In dertig jaar gebouwd en recentelijk gerestaureerd. Uniek beeldhouwwerk in de kooromgang. Stukje voor stukje schoongemaakt door restauratoren. Eén uitspraak van een restaurator maakte indruk. Ze sprak vol bewondering over de vele handwerkslieden die dit prachtige beeldhouwwerk hadden gemaakt. De verschillende handen die zichtbaar zijn, de liefde en aandacht waarmee ze hadden gewerkt; zelfs op de delen aan de achterzijde van de figuren deden ze hun best, onzichtbaar voor de beschouwer, toen en nu. Maar dat was voor deze handwerkslieden niet relevant: vanuit de hemel was immers alles zichtbaar en daar ging het om. Tegenwoordig zien we dat anders, maar toch kunnen we best iets leren van deze anonieme middeleeuwse handwerkslieden. Het gaat in het leven – ook in tijden van crisis – om meer dan de waan van de dag alleen: *never waste a good crisis..... and past*

Annette de Vries
Voorzitter

V

N

K

THEMA KATERN:

Never Waste a
Good Crisis



* OBSERVE * LEARN * MAKE * SHARE *

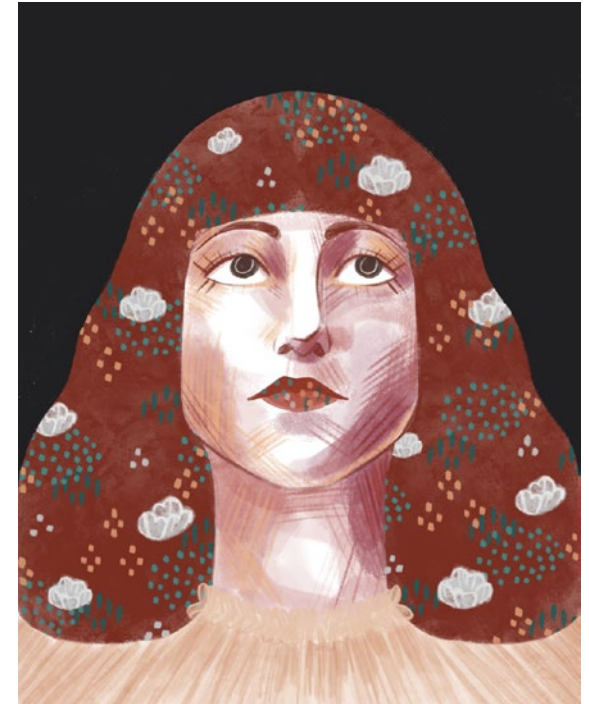
CREATE
HISTORY



Over de illustrator Helin Tazelaar

Helin Tazelaar studeerde illustratie aan AKV | St. Joost en volgde daarna de masteropleiding kunstgeschiedenis aan de Radboud Universiteit. Als illustrator en kunsthistoricus is ze geïnteresseerd in het vertellen van verhalen, het overbrengen van informatie via beeld en de communicatieprocessen die daaraan ten grondslag liggen. Ze ziet voor zowel beeldmakers als historici een belangrijke rol weggelegd in de huidige tijd: zij hebben invloed op hoe de wereld van nu, maar ook hoe het verleden herinnerd zal worden en dat brengt verantwoordelijkheid met zich mee. Ze zoekt naar manieren waarop zijzelf kan bijdragen aan deze geschiedschrijving, onder andere binnen de museale wereld en uitgeefindustrie.

Helin deelt haar werk op Instagram [@helintazelaar](https://www.instagram.com/helintazelaar) en via www.helintazelaar.nl



INTERVIEW

Kunstbeurzen, 'kunstkamers' en de toekomst van de kunst- handel

Interview met
Dickie Zebregs,
de jongste kunsthandelaar
van Nederland

Door Julia van Marissing

Dickie Zebregs (29) wil jonge mensen enthousiast maken voor kunst en antiek. Hij studeerde Heritage Studies aan de Reinwardt Academie en Kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Vorig jaar opende hij samen met Guus Röell een kunsthandel gespecialiseerd in koloniale kunst en antiek: Zebregs en Röell Fine Art and Antiques. Zebregs is de jongste kunsthandelaar van Nederland.



Dickie Zebregs en Guus Röell. Foto: Diederick Bulstra

Hoe ben je in de kunsthandel terecht gekomen?

Ik verhuisde uit Tilburg naar Amsterdam en ging Heritage Studies studeren. Ik liep stage bij Veilinghuis AAG, waar ik tien jaar ben blijven plakken en eindigde als hoofd van de afdeling Antiek. Gedurende mijn tijd bij het veilinghuis kocht en verkocht ik reeds taxidermie (geprepareerde of opgezette dieren, red.) op Marktplaats.nl. Zo bouwde ik een eigen collectie op. Later heb ik dat uitgebreid met koloniaal antiek en antieke Victoriaanse taxidermie stukken die in de negentiende eeuw gebruikt werden voor zoölogie.

Hoe is Zebregs en Röell Fine Art and Antiques begonnen?

Kort nadat ik voor mijzelf was begonnen, ontmoette ik Guus Röell uit Maastricht, handelaar in koloniale kunst en antiek. Ik was inmiddels afgestudeerd in kunstgeschiedenis aan de UvA met als onderwerp Indonesische schilderkunst. Het klikte meteen. Op dat moment kreeg ik een prachtig pand aangeboden op de Spiegelstraat in Amsterdam en de samenwerking met Röell als

twee gelijke handelaren was een feit. Het idee was in eerste instantie om ruimte in het pand te verhuren aan handelaren. Ik had zelf immers maar een kleine collectie. Röell zou 50% huren en andere handelaren de rest. Het ging echter al gauw zo goed, dat dit niet meer nodig was. Naast de objecten die ik samen met Röell aankoop, bezit ik inmiddels alle stukken in de galerie zelf.

Je wilt jonge mensen bereiken en laten kennismaken met de wereld van antiek. Hoe pak je dit aan?

Ik heb in de galerie een 'kunst-kammer' gemaakt. De koloniale stukken uit verre streken vullen de negentiende-eeuwse Victoriaanse taxidermie goed aan. Dit alles komt uit de tijd van ontdekking en vormt een prachtige 'gentleman's library'. Dit spreekt de jeugd aan, want iedereen heeft tegenwoordig een plankje met wat veren, souvenirs en schelpen. Hoewel mijn segment hoger ligt, enthousiasmeer ik met dit decor wel jongeren.

Hoe verschilt jouw werkwijze met die van andere

kunsthandelaren en wat maakt deze vernieuwend?

Ik ben actief op Instagram (@zebregstroell), waar ik de vaak schokkende historie achter de stukken uit mijn collectie uitleg. Bijvoorbeeld het subtiel racisme: de seksualisering van de Afrikaan (dikke billen, volle lippen, grote geslachtsdelen) in de negentiende eeuw legde ik uit aan de hand van een prachtig beeld van een dansende Zulu. Dit kwam hard binnen bij veel volgers. Maar ook over andere onderwerpen leg ik veel uit op een luchtige manier, zodat het behapbaar is.

Ook over andere onderwerpen leg ik veel uit op een hele luchtige manier, zodat het behapbaar is.

Welke impact heeft corona op jullie zaak? Hoe zijn jullie de lockdown-periode doorgekomen?

Er is voor ons nooit sprake geweest van een lockdown, de

winkels mochten immers gewoon open zijn. Wel zijn wij ziek geworden op de TEFAF in Maastricht en ben ik korte tijd dicht geweest. Daarna waren we elke dag open, want de toeristen waren weliswaar weg, maar lokale bewoners gingen op onderzoek uit in de buurt. Ook zij zochten wat nieuws voor in huis, dus ik heb voor veel mooie stukken nieuwe eigenaren kunnen vinden.

Dit jaar gaan PAN Amsterdam en veel andere kunstbeurzen niet door. Samen met andere ondernemers in het Spiegelkwartier bedacht je een alternatief: Amsterdam Art & Antiques Week. Een openlucht-kunstbeurs in september in de straten van het Spiegelkwartier. Hoe is dit idee ontstaan en hoe gaat deze beurs eruit zien?

Eigenlijk kende ik dit principe al uit Londen tijdens de Asia Week. Met Floris van der Ven (Van der Ven Oriental Art, red.) had ik al gespard over een dergelijk idee. Ik heb het besproken tijdens de Spiegelkwartier-vergadering die over het jaarlijkse Art & Antiques

Weekend ging. Ter plekke besloten we er een week van te maken en het open te stellen voor PAN-deelnemers die dan kunnen plaatsnemen bij handelaren in de straat, in leegstaande panden of op andere locaties, zoals bij een particulier thuis of in een winkel. We zijn uitgegaan van het slechtste scenario: de smart-lockdown van maart. De beurs kan zelfs in dat geval nog doorgaan, met straatverkoop door horeca en eventueel een korte wachtrij bij de ingang van een locatie. Veel handelaren richten een aparte ruimte in voor bezoekers die wat langer de tijd nodig hebben met een object.

Handelaren uit heel Nederland strijken een week lang neer in het Spiegelkwartier. Dit is een initiatief vanuit de sector zelf. Het is mooi om te zien dat er in tijden van nood wordt samengewerkt. Hoeveel deelnemers zijn er? En hoe wordt dit plan gefinancierd en uitgevoerd?

Inmiddels doen al meer dan dertig hoogwaardige handelaren mee, maar we verwachten dat dit

er meer worden. Het belooft een bruisend evenement te worden. We vragen elke deelnemer een vergoeding die gebruikt wordt voor reclame en een projectmanager. Maar ook voor hygiënische maatregelen in de vorm van schoonmakers, handpompjes, verkeersregelaars en mondkapjes. De beurs moet 100% veiligheid garanderen aan bezoekers die een weekendje of midweek Amsterdam willen boeken en smachten naar kunst en antiek.

Wie wil er nou niet een waanzinnige Jan Sluijters in een gouden krullijst op een beplekte muur van een parkeergarage zien hangen?

Hoe zijn de reacties van klanten op dit initiatief?

Tot nu toe is iedereen lyrisch! Het is natuurlijk ook de enige manier om een beurs te houden. Wie wil er nou niet een waanzinnige Jan Sluijters in een gouden

krullijst op een beplekte muur van een parkeergarage zien hangen? Of een prachtig uitgelicht Tang-beeld op een houten vervoerskrat bij een particulier in het souterrain?

Waarom zijn kunstbeurzen zo belangrijk voor de sector?

Het is een moment waarop alles samenkomt. Verzamelaars en musea kiezen voor de beurs, omdat alle handelaren daar bij elkaar zijn en hun belangrijke nieuwe aanwinsten tonen. Ook kunnen handelaren bij elkaar kijken en kopen en is het een goed netwerkmoment. Ik ben echter van mening dat een winkel in het Spiegelkwartier, naast deelname aan beurzen, een uiterst goede keuze qua locatie is, want hier lopen veel verzamelaars, klanten en vaak bijzonder fortuinlijke toeristen rond.

Beurzen gaan niet door, online veilingen gaan als een speer... Er is veel gaande in de kunstwereld. Hoe zie jij de toekomst van de kunsthandel voor je?

De veiling is een totaal ander principe dan de handel. Veilingen

blijven momentopnames, de absolute topstukken als een Van Gogh buiten beschouwing gelaten. In de handel is de opbrengst doorgaans veel hoger, omdat gedegen naar een juiste koper gezocht wordt. De verkoop vindt vooral plaats in consignatie bij een handelaar. Overal klinken geluiden dat, hoewel ze mooi weer spelen, het erg slecht gaat met de (grote) veilinghuizen. Veilingen brengen veel minder op dan gebruikelijk, wat erg is voor verkopers. Handelaren daarentegen cureren altijd met zorg hun collecties en diepen onderzoek uit, zodat klanten altijd weten wat ze via of bij hen verkopen of kopen en dat wordt ook gegarandeerd. Wij zijn de hoeders van het Nederlands erfgoed in particulier bezit, een deel dat haast net zo belangrijk is als dat in museaal bezit. Zonder de specialistische kennis en kunsthistorisch onderzoek van handelaren zijn verzamelaars aangewezen op de algemene kennis van de veiling. Ja, je betaalt wat meer bij de antiquair, maar dan bezit je een zorgvuldig gerestaureerd en geconserveerd object dat goed onderzocht is, een bijzonder verhaal

kent en een garantie heeft. Een verzamelaar bouwt bovendien een band op met een antiquair en ze gaan vaak samen op zoek naar uitbreiding en verdieping van de collectie. De toekomst van de kunsthandel is ijzersterk als een nieuwe jonge generatie (zoals ik) opstaat en het aandurft een eigen handel te beginnen. Er verdwijnt nu een generatie oudere handelaren met veel kennis en zij hebben geen directe opvolgers. De kennis slaat dus een generatie over, en dat is verschrikkelijk. Maar er gloort licht aan de horizon: de toenemende interesse voor antiek en authentieke objecten onder de jeugd. Ik verwacht dat het middensegment van antiek de komende jaren zal aantrekken in prijs en dat het interessanter wordt voor jongeren zoals ik om te gaan handelen, net zoals velen dat nu in design doen.

De Amsterdam Art & Antiques Week vindt plaats van 19 t/m 27 september 2020 in het Spiegelkwartier in Amsterdam.

Zie voor meer info:

www.amsterdamaaw.com.

Voor meer info over de kunsthandel van Dickie Zebregs, zie:

www.zebregsroell.com.

COLUMN

Het nieuwe normaal

Door Marie Baarspul, bestuurslid sectie educatie



Marie Baarspul

Het virus heeft in alle hoeken van de samenleving zwakke plekken blootgelegd, zaken op scherp gezet en structurele bewegingen versneld. Niet in de laatste plaats in kunstmusea met een grijs Nederlands kernpubliek. Jongere, diverse groepen aanspreken lijkt urgenter dan ooit. Met een hoofdrol voor de overdrachtskunsthistoricus.

De coronamaatregelen, vooral de anderhalvemeter-logistiek, hebben aanzienlijke gevolgen voor de bezoekersaantallen van musea. Zij kunnen geen groepen ontvangen en nauwelijks fysiek rondleiden. Toeristen en expats blijven weg; een ramp voor instellingen die daarvan grotendeels afhankelijk zijn.

Recent onderzoek bij Nederlandse museumbezoekers maakt bovendien duidelijk dat een doelgroepverschuiving gaande is. De belangrijkste bevindingen:

- Vooral vrouwen van 55+ vrezen voor te weinig afstand tot mede-bezoekers en/of aanraken van oppervlakken en mijden daarom het museum;
- 25% van de ondervraagden verwacht minder te komen dan voorheen;
- De groep 18-24 is sterk gemotiveerd om juist vaker te komen;
- Een kwart van de 25- tot 44-jarigen gaf aan direct weer te willen gaan;
- In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag is de motivatie het hoogst, ruim 40%.

Bestaansrecht

De conclusie: om voldoende aanloop te houden, zullen musea de focus moeten verleggen naar in Nederland wonende jongeren, studenten, stadsbewoners en families. Dat is niet alleen verstandig gezien de coronasituatie, maar voor de toekomst van de sector onvermijdelijk. Instellingen die zich blijven richten op de oudere hoogopgeleide 'witte' bezoeker vergeten dat hun eigen bestaansrecht straks afhangt van nieuwe publieksgroepen, bij wie zij hun relevantie nog moeten aantonen. Daartoe biedt deze periode een kans. Maar hoe?

Eerst de basis...

Draagvlak binnen de organisatie en een inclusieve benadering van de publieksteksten blijken essentiële voorwaarden als je een breder publiek wilt aanspreken. Om met dat eerste te beginnen: veel hangt

af van de samenwerking tussen de afdelingen inhoud, overdracht en promotie, waarbij de publieksbemiddelaars (lees: overdrachtskunst-historici) hun expertise kunnen inzetten om de kloof tussen conservatoren en marcom-medewerkers te overbruggen. Bij de start van ieder tentoonstellingsproject dienen alle afdelingen betrokken te zijn, om eerst en vooral overeenstemming te bereiken over de verantwoording ervan. Welk verhaal willen we met deze presentatie vertellen, waarom, met welke objecten en aan wie? Dit vraagt om inspraak vanuit elke invalshoek, van wetenschap en onderzoek tot educatie en doelgroepcommunicatie.

Een open deur? In de praktijk blijkt zo'n doorlopende lijn in kunstmusea vaak ver te zoeken, een enkel *best practice* als het Stedelijk Museum Breda daargelaten. Dan kan de onwenselijke situatie ontstaan dat een jong en divers publiek, aangetrokken door wervende websites, socials of flyers, in de museumzaal stuit op een tekstmuur vol wetenschappelijk jargon. Of op een opstelling waarin het zich niet herkent, omdat de objectselectie en tekstinhoud zijn gemaakt door conservatoren (m/v) met een traditionele opleiding in de westerse kunstgeschiedenis - met alle blinde vlekken van dien op het gebied van gender en diversiteit. Daarom is interne afstemming, met respect voor elkaars specialisme, zo belangrijk. Inhoudelijk én in de keuze van publieksmiddelen en -teksten.

... dan de tekst

Alleen vanuit zo'n basis kunnen publieksteksten ontstaan die zo min mogelijk mensen uitsluiten, waardoor zoveel mogelijk mensen zich welkom voelen. Hoe zulke teksten eruit zien? Dat is te lezen in mijn Handreiking inclusiever schrijven.

INTERVIEW

Pandemieën in college

Door Marieke Maathuis

In maart gingen de universiteiten als gevolg van de coronacrisis in lockdown. Plotseling ging het reguliere onderwijs in collegezalen niet door. Docenten goten in rap tempo het onderwijs in een digitale vorm. Excursies, een belangrijk onderdeel van de studie kunstgeschiedenis, werden geannuleerd. Voor sommige studenten betekende dit dat ze zelfs de iconische excursie naar Florence vanuit hun krappe studentenkamers digitaal moesten meemaken. In de cursus van Katja Kwastek, hoogleraar Moderne en Hedendaagse Kunst aan de Vrije Universiteit, vormen excursies naar het Amsterdamse Bos een zwaartepunt. Kwastek liet het er echter niet bij zitten en in twee weken tijd gooide ze samen met haar collega de hele boel om. Het nieuwe thema? Pandemieën.



Katja Kwastek

“Zoals bij iedereen ging het ook bij ons heel snel. De volledige lockdown van de universiteit had niemand van tevoren verwacht”, vertelt Kwastek tijdens ons digitale interview. Voor het aankomende onderwijsblok had Kwastek twee cursussen gepland: een excursiewerkgroep naar Keulen en München en een interdisciplinaire cursus Environmental Humanities. Deze laatste verzorgt Kwastek jaarlijks met een collega van de vakgroep literatuurwetenschappen. Het vak gaat in op het belang van de kunsten om de ingewikkelde relatie tussen mens en natuur te begrijpen, daarop te reflecteren en zo tot andere ideeën te komen. “Eigenlijk is Environmental Humanities een theorievak, maar het is heel leuk om de theorie aan een plek te koppelen. Vandaar dat ik met mijn collega Kristine Steenbergh had bedacht dit jaar *local* te gaan. Samen met de studenten zouden we naar het Amsterdamse Bos gaan om daar te kijken hoe we de verschillende invalshoeken van Environmental Humanities konden verbinden met deze plek.”

Actualiteit

Toen bleek dat stad en campus op slot gingen, kon de cursus met de excursie niet in de geplande vorm doorgaan. “Wij dachten: we moeten een nieuw vak ontwerpen. We hadden ervoor kunnen kiezen om gewoon weer breed de theorie in te duiken zoals de voorgaande jaren, maar het idee ontstond om juist aan te sluiten bij de actualiteit.” Het onderwerp van de cursus Environmental Humanities werd nu ‘het coronavirus en pandemieën’. “Het coronavirus maakt de verbinding tussen mens en natuur nog een keer duidelijk. En dit is precies waar het bij Environmental Humanities om gaat.”

College over corona

“Van de een op andere dag online onderwijs verzinnen was erg veel werk. We hadden geluk met het moment waarop de maatregelen ingingen: we zaten namelijk tussen twee onderwijsperiodes in. Medio maart was het nog tentamenperiode en de nieuwe periode zou pas in april beginnen. We hadden dus twee weken om voor te bereiden.” Samen met collega’s oefende ze met digitale middelen

en daarnaast doken Kwastek en haar collega in het onderwerp ‘pandemieën’. “We hebben een opzet van het vak in verschillende hoofdstukken, waaronder het antropoceen (het tijdperk waarin de aarde en het klimaat de gevolgen ondervinden van menselijke activiteit, red.), de rol van het kapitalisme in verhouding tot de natuur, ethiek en ecologische gelijkheid. Het bleek heel goed te passen om het onderwerp van pandemie langs deze lijnen vorm te geven. De pandemie heeft ook veel te maken met al deze onderwerpen.”

Kunst en reflectie

Naast de genoemde thema’s kwamen ook geschiedenis en kunst uitgebreid aan bod. “Het is zeker niet de eerste pandemie in de geschiedenis en in de kunst vind je personificaties en historische representaties van ziekten, bijvoorbeeld van de pest in de zestiende en zeventiende eeuw.” Tijdens de cursus lag de nadruk op moderne en hedendaagse kunst en wat deze kan vertellen over pandemieën en virussen. Kunstwerken van Arnold Böcklin, Edvard Munch, Felix Gonzales Torres en Femke



Edvard Munch, Selfportrait with the Spanish Flu.

Herregraven werden bestudeerd. “In de vroege twintigste eeuw zie je kunstenaars die vooral met hun eigen situatie in lockdown bezig zijn, zoals bij het zelfportret van Edvard Munch, gemaakt tijdens de Spaanse griep epidemie, dat vooral het idee van eenzaamheid wil duidelijk maken. In de hedendaagse kunst hebben kunstenaars

veel gereflecteerd op de aids-crisis. Femke Herregraven laat met werken zoals ‘Corrupted Air’ zien dat pandemieën vandaag de dag zelfs objecten van financiële speculatie zijn.”

Andere blik

Door dit vak kijken studenten nu met andere ogen naar de huidige

situatie. “Met mijn collega heb ik het er van tevoren over gehad of het juist wel of niet goed was om aan te sluiten bij de actualiteit. De coronacrisis had zo’n impact op ieders leven en dan is het misschien juist fijn om het in college over iets anders hebben.” Voor sommige studenten was dit in eerste instantie ook zo, maar in de evaluatie gaven de studenten aan dat ze het prettig en interessant vonden om op een totaal andere manier met de pandemie bezig te zijn. “Door de cursus konden ze van een afstand, met een helikopterview, de situatie aanschouwen. Je krijgt meer context en dat maakt het makkelijker. Door de geschiedenis leer je dat het eerder is gebeurd en kunstwerken laten je met andere ogen naar situaties kijken.” De studenten werden ook door middel van een everyday-theory-opdracht uitgedaagd om op hun eigen situatie te reflecteren en verbanden te leggen met de in college behandelde theorie.

Online onderwijs

In het pre-coronatijdperk hadden studenten twee keer per week college op de campus. Van



Femke Herregraven, *Corrupted Air (IBRD CAR 111-112)*, 2018, installation view Westfälischer Kunstverein, Münster

de digitale oefenbijeenkomsten tussen collega's van de vakgroep bleek dat het online ontmoeten veel inspanning vergde. "Enerzijds was snel duidelijk dat het heel vermoeiend was. Anderzijds merkten we dat studenten structuur nodig hebben en dat het niet werkt om opdrachten online te zetten en iedereen deze in hun eigen tijd te laten maken." Bovendien was het voor (internationale) studenten ook een zware tijd. Velen zaten ineens 'opgesloten' in hun studentenkamers van 10 m². "Voor

hen was het heel fijn om via Zoom andere gezichten te zien en studenten te spreken. Daarom hebben we al snel besloten om ook in break-out rooms te werken, waar studenten in kleine groepjes de opgegeven literatuur konden bespreken. Dit werd afgewisseld met plenaire sessies waarbij de docent college gaf – en wij hadden zelfs een gastoptreden van Femke Herregraven via Zoom." Digitale mogelijkheden waren een uitkomst om het onderwijs voort te zetten onder de coronamaatregelen.

Toch kleefden hier ook negatieve aspecten aan. "De sensorische kanalen van een leslokaal heb je niet. Alles wat informeel is, zoals gezichtsuitdrukkingen of het praatje bij de koffieautomaat, valt weg."

Nieuwe academisch jaar

Kwastek kijkt terug op een geslaagde cursus. Op moment van schrijven is nog onduidelijk hoe het volgende academisch jaar eruit ziet. Duidelijk is echter dat de bezetting van de collegezalen drastisch naar beneden geschaald

wordt. Kwastek heeft er desondanks vertrouwen in. "De huidige omstandigheden vergen veel creativiteit en flexibiliteit. Het is goed om het nu even los te laten en te beseffen dat we ons in maart binnen twee weken hadden aangepast aan de nieuwe situatie. We moeten nu afwachten wat de situatie eind augustus is en dan bekijken wat wel en niet mogelijk is. Niemand kan dat nu voorspellen."



Krista van der Bron

COLUMN

Ontmoetingen tussen verftubes en opblaasboten

Het pad van een beginnende zelfstandige kunsthistorica

Door Krista van der Bron, bestuurslid sectie Zelfstandigen

Eind februari bracht ik enkele dagen door in de hoofdstad van mijn favoriete land: Spanje. Een paar weken later kon ik me nog nauwelijks voorstellen dat ik daar, samen met duizenden andere kunstfanaten, op beurzen had rondgelopen tijdens de Semana del arte. Tijdens dit jaarlijkse evenement pakt Madrid een week lang groots uit op het gebied van moderne en hedendaagse kunst. Het waren zeer inspirerende dagen waar ik lange tijd op kon teren. Dat was maar goed ook, want het bleek vanwege corona voorlopig het laatste uitstapje te zijn.

Als kersverse zzp'er was ik begin 2020 bezig met netwerken, mezelf te oriënteren en te profileren, maar bovenal natuurlijk met kunst. Het proces van enthousiaste, net afgestudeerde kunsthistorica tot zelfstandige en zelfbewuste kunstprofessional is er een van veel vragen en uitdagingen. Maar óók een van nieuwe ideeën en mogelijkheden. Dit pad tekende zich steeds verder voor mij uit, tot de crisis haar intrede deed. Mijn opdrachten werden

gecanceld en inkomsten droogden op, maar daardoor nam één ding juist in grote mate toe: ik had opeens zeeën van tijd. Een prangende vraag drong zich aan me op: hoe kan ik die tijd investeren in mijn professionele groei? De sluiting van musea en galeries dwong me te zoeken naar een creatieve insteek. In eerste instantie broedde ik op online zichtbaarheid. Verschillende organisaties én zelfstandige kunsthistorici hadden al een originele

wijze gevonden om zichzelf te presenteren. Ook ik werkte aan een eigen website. Maar wat bleek? In de 'offline' wereld bestonden nog genoeg mogelijkheden om kunst te ontdekken.

Al enige tijd koesterde ik de wens een kleine privé-kunstcollectie aan te leggen. Echter, ik ben gewend vanuit kunsthistorisch perspectief naar kunst te kijken, waardoor mijn eigen smaak zich nog moet ontwikkelen. Mijn eerste aangekochte kunstwerk moest bovendien, niet geheel verrassend, low budget zijn.

Het was inmiddels mei, de lockdown werd stap voor stap versoepeld en we 'mochten' weer op pad. Tot mijn vreugde werd ik uitgenodigd in het atelier van Popel Coumou, een kunstenaarres wiens werk ik erg bewonder. Dat werd een inspirerende middag! Na nog een spontaan atelierbezoek bij een andere kunstenaar besloot ik wekelijks kijkjes te gaan nemen in kunstenaarsateliers. Naar kunst kijken, over kunst praten: het kan in de meeste ateliers zonder problemen en op veilige afstand.

Tijdens deze bezoeken geniet ik van de inkijkjes in creatieve processen en de gesprekken over de hedendaagse, Nederlandse kunstwereld. Ik zie de worstelingen van het kunstenaarschap, maar ook de diepgewortelde passies. Tijdens mijn studie richtte ik me voornamelijk op de twintigste eeuw. De mogelijkheid om mijn vragen direct aan de makers te stellen, voelt als een openbaring. Daarnaast krijg ik een indruk van de enorme verscheidenheid binnen de hedendaagse kunstenaarspraktijk. De fascinatie voor materiaal is voor vrijwel iedere kunstenaar een terugkerend thema. Zo zijn er de meest schilderachtige ateliers waar je niet ontkomt aan de verfspatten, zoals het atelier van John Konijn. In de studio van Tim Wunderink struikelde ik over losliggende rolluiken en rubberen opblaasboten. Ik zag ambachtelijke weefsels met duizenden minuscule kraaltjes bij Joyce Overheul en inventieve experimenten met beton bij Maaïke Kramer. Bij Jop Vissers Vorstenbosch leerde ik over de meest vernuftige technische snufjes, terwijl Popel Coumou oneindig speelt met licht, ruimte

en papier. Juist al die artistieke processen, die zoektochten, blijven vaak ongezien. De atelierbezoeken bieden mij een completer beeld van het kunstenaarschap en hoe kunstenaars hier op hun eigen manier invulling aan geven.

Op het moment van schrijven zijn musea en galleries weer open en wordt kunst weer beleefd zoals vóór de lockdown. En de kunstenaarsateliers? Die blijf ik bezoeken. Inmiddels hangt mijn eerste aangekochte werk boven de bank: een abstract betonnen wandreliëf van Maaïke Kramer. Dat is niet het enige. Ik heb ideeën opgedaan voor toekomstige nieuwe projecten. Er zijn zelfs al een paar kleine opdrachten uitgekomen. Ondanks de crisis zette ik enkele stappen en ben ik gegroeid als zelfstandige kunsthistorica.

INTERVIEW

‘Niet versnellen, maar vertragen’

In gesprek met Teun Bonenkamp en Valentijn Carbo
over de erfgoedsector in coronatijd

Door Froukje van der Meulen

De zomer is traditioneel het seizoen waarin het erfgoedbezoek zijn hoogtepunt beleeft. De coronacrisis veranderde alles: monumenten konden pas op 1 juni heropenen en grote evenementen werden afgelast of in digitale vorm voortgezet. Door versoepelingen in het coronabeleid was er deze zomer weliswaar meer mogelijk, maar de anderhalvemeterkaders stellen de sector voor grote uitdagingen – zowel praktisch als financieel. Kunnen we er ook een positieve draai aan geven? Welke nieuwe initiatieven zijn er in een periode van stilstand ontstaan, die mogelijk ook een blijvende impact zullen hebben? En welke lessen kunnen we in deze tijd leren uit de architectuurgeschiedenis? We spraken met Teun Bonenkamp, kunsthistoricus en werkgroeplid van de Open Monumentendag Utrecht, en Valentijn Carbo, architectuurhistoricus bij Vereniging Hendrick de Keyser.



Teun Bonenkamp. Foto: Jelmer de Haas

‘Het hele programma stond al vast toen de quarantaineperiode begon. De monumenteneigenaren die hun pand zouden openstellen waren benaderd, de routes uitgezet, het inhoudelijke thema uitgewerkt. Opeens stond alles stil en volgden twee hele spannende maanden. Gelukkig

was de landelijke organisatie van de Open Monumentendag al vrij snel duidelijk: de Open Monumentendag is niet vergunningsplichtig, dus als de lokale comités het zien zitten, ga dan vooral uitwerken hoe het wél kan. Ook werd er ondertussen gewerkt aan een erfgoedprotocol, waarin de afspraken over veilig monumentenbezoek in coronatijd zijn vastgelegd. Na overleg met de werkgroep hebben we besloten door te gaan in een ‘light-versie’, waarbij er minder activiteiten zijn en mensen vooraf een plek moeten reserveren voor monumentenbezoek. Toen moesten alle 72 monumenteneigenaren opnieuw benaderd worden: wilden die nog steeds meedoen? Uiteindelijk hebben we een mooi programma kunnen samenstellen, met 45 monumenten die kunnen worden opengesteld.

We hebben ook gedacht aan online alternatieven: de routes via Google Streetview zichtbaar maken, lezingen online streamen, dat soort dingen. Maar ik ben heel blij dat uiteindelijk besloten werd dat Open Monumentendag toch door kon gaan in de traditionele vorm: het openstellen van monumenten. De kern van de dag blijft daarmee overeind: dat je deuren van monumenten openzet, die normaal gesproken voor publiek gesloten zijn. Een fysiek bezoek aan een monument is toch niet te evenaren.

Wat wel echt anders is dit jaar is dat we veel aandacht besteden aan de Singel, die in de jaren '60 en '70 voor een deel gedempt is, maar vanaf september weer helemaal is opengelegd. Normaal gesproken zouden we ons daar minder op gericht hebben: de singel is immers dag en nacht geopend. Maar juist omdat het in de buitenlucht is, werd dit nu heel aantrekkelijk. Bovendien is het eigenlijk het grootste monument van de stad; een zes kilometer lange aaneenschakeling van bastions, wallen, muren en wandelparken. Dat we



De Utrechtse Singel

nu een route hebben uitgezet die in principe ook buiten Open Monumentendag om gewandeld kan worden, zie ik als een meerwaarde en dat is iets wat we mee willen nemen in de toekomst.

Het verhaal van de Utrechtse Singel weerspiegelt ook de veranderende opvatting over wat gezond stedelijk leven is – een thema waar we door de coronacrisis veel mee bezig zijn. In de jaren '50 van de vorige eeuw bleek de singel een beperkende schakel te

zijn in de bereikbaarheid en uitbreiding van Utrecht. In opdracht van de gemeente presenteerde de verkeerskundige Feuchtinger in 1958 een verkeersplan dat Utrecht de moderne tijd in moest brengen. In zijn plan zou de volledige singel omgevormd worden tot een ringweg om de stad. Uiteindelijk werd in 1965 besloten tot een gedeeltelijke demping van de singel en de aanleg van een verdiepte snelweg. De afgelopen jaren is de Singel echter weer opengemaakt en omgevormd tot

Ik denk dat de functie van de singel nooit sterker naar voren kwam dan tijdens de lockdown.'

een groen stadspark. Uit eigen ervaring weet ik hoeveel er tijdens de lockdown van de Singel gebruik werd gemaakt. Ik heb er zelf veel gewandeld tijdens lunchpauzes of juist aan het einde van de werkdag, en ik zag dat heel veel mensen hetzelfde deden. De Singel was in dat opzicht voor veel mensen in en rond het centrum dé plek om toch nog even naar buiten te kunnen. Ik denk dat de functie van de singel (zoals ooit door Zocher bedoeld – een groen stadspark om eindeloos in te kunnen lopen en de kwaliteit van leven te verbeteren) nooit sterker naar voren kwam dan tijdens de lockdown.'

Open Monumentendag is op 12 september 2020. Zie ook: www.openmonumentendagutrecht.nl



Valentijn Carbo. Foto: Stijn Ghijsen

Valentijn Carbo, architectuurhistoricus bij Vereniging Hendrick de Keyser: 'Waar veel organisaties in de periode van de lockdown hebben ingezet op sociale media, waren wij daar de eerste weken vooral een afwezige. We hadden nog niet direct een antwoord op de vraag wat er vanuit onze doelgroep in deze situatie gewenst was. We konden natuurlijk snel iets online zetten, een virtuele tour bijvoorbeeld, maar de vraag is of dat aansluit bij de beleving die we heel zorgvuldig neerzetten in onze Museumhuizen. Daarbij draait het om aanraakbaarheid en de eigen zintuiglijke waarneming. Bij veel musea

bestaat de collectie uit objecten, terwijl in onze Museumhuizen het huis zelf het belangrijkste collectiestuk is. Het rondlopen en het mogen aanraken van spullen is daarbij belangrijk. Een virtuele tour beantwoordt daarom niet aan wat wij beogen. Ik heb wel met bewondering gekeken naar wat er allemaal gemaakt werd, maar wij hebben er bewust voor gekozen om niet te versnellen, maar te vertragen. Het proces van nadenken en definiëren moest eerst op gang komen.

Omdat de Museumhuizen relatief kleinschalig zijn, zijn we begonnen met het toelaten van kleine gezelschappen. Eén uur voor een groep van maximaal 6 personen, het hele huis voor jezelf alleen. Daarmee zetten we in op exclusiviteit: zo heb je niet het gevoel dat je een museumbezoeker bent.

Daarmee zetten we in op exclusiviteit: zo heb je niet het gevoel dat je een museumbezoeker bent.

Voor ons was het een grote uitdaging om de maatregelen in acht te nemen en toch te kijken of we het aantrekkelijker en meer passend in de omgeving kunnen maken. Wat mij opviel, is hoe agressief en defensief de maatregelen gecommuniceerd worden. Grote linten, gele hesjes, overal stickers met 'pas op, niet aanraken!' – het is allemaal heel schreeuwend en afbakend. Uiteraard begrijp ik het belang hiervan, maar het nodigt niet uit tot een ontspannen bezoek en staat toe-eigening in de weg. Het schept letterlijk en figuurlijk een afstand. Door een kleiner gezelschap binnen te laten, alleen te zijn met je groep, hebben we een manier gevonden om de linten en statafels te voorkomen.

Deze periode was in zekere zin ook positief. We hebben goed nagedacht over wat we hieruit mee willen nemen: welke betekenis hebben onze huizen voor bezoekers, juist in deze tijd? De exclusiviteit die we nu aanbieden als bijzondere, individuele ervaring, willen we verder onderzoeken en blijvend vasthouden. We zijn daar nog volop mee bezig maar ik geloof dat het ons iets blijvends oplevert.

Deze periode was in zekere zin ook positief. We hebben goed nagedacht over wat we hieruit mee willen nemen: welke betekenis hebben onze huizen voor bezoekers, juist in deze tijd?

Wij kunnen dit als Vereniging doen, omdat we niet alleen afhankelijk zijn van de kaartjes die we verkopen. We hebben ook inkomsten uit particuliere verhuur. Wel zijn locaties die we verhuren voor bijzondere gelegenheden zoals diners, huwelijken en vergaderingen behoorlijk getroffen. Daar staat tegenover dat onze Monument en Bed-locaties goed lopen. Ook daar heb je het huis helemaal voor jezelf. Het grotere publiek blijven we bereiken door maandelijks één van onze huizen uit te lichten in het tv-programma BinnensteBuiten op NPO2.

De architectuur- en interieurge-schiedenis biedt zeker een betekenisvolle invalshoek om naar de huidige tijd te kijken. Eind negentiende, begin twintigste eeuw speelde hygiëne een steeds grotere rol. Als reactie op slechte woonomstandigheden, ziekteverspreiding en slecht drinkwater werd in 1901 de Woningwet ingevoerd. Er kwamen eisen op het gebied van wooncomfort en hygiëne. Deze ontwikkeling kan je in de huizen van de Vereniging Hendrick de Keyser goed zien, bijvoorbeeld in de huizen van het Nieuwe Bouwen van Gerrit Rietveld en Sybold van Ravesteyn. Na de Tweede Wereldoorlog werd die ontwikkeling doorgezet, zoals je kunt zien in de Karwijhof, een woonhof in het modernistische dorp Nagele, waar vanuit de ideeën van de Stichting Goed Wonen met opgeheven vinger werd gedoceerd over wat goed en gezond is voor de mens.

Een ander voorbeeld: we werken nu thuis, maar we zijn gewend om te forenzen en een kantoorleven te hebben. In de zeventiende eeuw was vanuit huis werken de



Huis Bonck in Hoorn. Foto: Arjan Bronkhorst

In de zeventiende eeuw was vanuit huis werken de normaalste zaak van de wereld en hadden veel huizen een kantoor- of werkruimte.

normaalste zaak van de wereld en hadden veel huizen een kantoor- of werkruimte. In Huis Bonck in Hoorn zie je zelfs dat alles in één ruimte gebeurde: wonen, eten, slapen, koken en werken. Nu zijn we dat niet meer gewend en valt het thuiswerken ons soms zwaar. Toch kom je dat principe nog steeds tegen: denk eens aan een krappe studio in de stad, of natuurlijk de studentenkamer, waar geslapen, gestudeerd en gegeten wordt. Soms kiezen we daar heel bewust voor, bijvoorbeeld als we met de tent op vakantie gaan. Zo kun je vanuit de geschiedenis allerlei parallellen trekken met de huidige tijd.'

Voor meer informatie zie:
www.hendrickdekeyser.nl en
www.museumhuizen.nl

Een rondgang door lege musea

Door Jochem van Eijssen



Buste van Koning Willem III, Hannemahuis in Harlingen. Foto: Wiegerina van der Meer

Het kunsthistorisch vakgebied waarover we tijdens de lockdown het meest gehoord hebben is het museumveld. Vanuit de Museumvereniging werd er veel bericht over de negatieve gevolgen van de coronacrisis die de sector treffen. Maar zijn bij de musea na het sluiten van de deuren ook de ogen geopend voor nieuwe mogelijkheden en kansen? Een leeg museum biedt de ruimte om onderhoud te plegen, zowel fysiek als inhoudelijk. Zo kan er in lege zalen een figuurlijke stap teruggezet worden voor een betere en bredere blik op de toekomst. Ook is er tijdens de lockdown in verschillende media gesproken over het fundamentele belang van culturele instellingen. Deze boodschap heeft de museumbezoekers bereikt en die hebben hier massaal op gereageerd. Zowel met steunbetuigingen als met het ondernemen van initiatieven. We maakten een rondgang langs musea en vroegen hen naar hun acties gericht op de organisatie zelf en op de (afwezige) bezoeker.

Op welk gebied kon uw museum tijdens de lockdown een inhaalslag maken, bijvoorbeeld wat betreft onderzoek naar de collectie of onderhoud van het museumgebouw?

‘Dit was inderdaad het moment om het museum van onderhoud te voorzien. Zo zijn er veel muren geverfd en heeft de trap een opknapbeurt gekregen. Ook is er met het conservatorenteam goed naar de vaste collectie gekeken. Wat voor parels liggen er in het depot en hoe kunnen we nieuwe invalshoeken bedenken voor tentoonstellingen van onze vaste collectie? Juist nu was dit de uitgelezen kans en minder risicovol door het dichterbij huis te zoeken.’

Het Noordbrabants Museum

‘We zijn begonnen met het digitaliseren van het collectiearchief. Hiervoor werden de documenten, scanners en instructies bezorgd aan baliemedewerkers en de vrijwilligers thuis. Maar ook het gebouw hebben we onder handen genomen. Zo konden we door de sluiting gemakkelijk onderhoud plegen aan de trappen in het publieksgedeelte. Doordat veel personeel thuiswerkte konden we de vloerbekleding en de computers in de kantoren vervangen.’

Fries Museum

Hoe heeft de coronacrisis op een positieve manier bijgedragen aan de visie en plannen voor de toekomst van uw museum? Welke nieuwe mogelijkheden zijn er besproken in de organisatie?

‘Wij hebben een digitale tentoonstelling gemaakt Corona in de Stad die inmiddels is bezocht door bijna 60.000 bezoekers. Hierbij zijn meer dan 1.300 ingezonden filmpjes, foto’s, kunstwerken, audiofragmenten en verhalen te zien over hoe Amsterdammers, en liefhebbers van de stad, het coronatijdperk ervaren. Van hoopgevende liedjes, lieve kindertekeningen, emotionele beelden van de lege stad, tot aan corona-kledingstukken ontworpen door bekende Amsterdamse designers en kunstenaars die met hun werk de tijdsgeest vatten.’

Amsterdam Museum

‘Het Drents Museum is momenteel in voorbereiding op het ontwikkelen van een geheel nieuwe collectiepresentatie die eind 2022 gereed moet zijn. De lockdown heeft ervoor gezorgd dat het projectteam in samenwerking met externe partijen meer tijd heeft gekregen om ideeën uit te werken tot een voorlopig ontwerp van de presentatie. Al met al heeft corona ons nog meer doen inzien dat sterke eigen collectiepresentatie van groot belang is wanneer het onzeker is of internationale bruiklenen wel doorgang kunnen vinden.’

Drents Museum

Heeft u nieuwe – en misschien blijvende manieren – van zichtbaarheid en contact met de museumbezoeker gevonden?

‘Museum Arnhem was er snel bij met het presenteren van het ‘Thuisprogramma’, sneller dan andere musea en dat heeft in ons voordeel gewerkt. Dit programma deelden we op de website en op de socialmediakanalen. We zijn online veel zichtbaarder geworden, we toonden tijdens de crisis dagelijks een programma of twee. Dit heeft geresulteerd in (in verhouding tot voorgaande maanden) een grote volgersgroei en een veel hoger bereik. Veelal bereik ook onder jongeren tussen de 14 en 25, die we minder vaak in het museum zien.’

Museum Arnhem

‘De coronacrisis heeft in positieve zin een boost gegeven aan de mogelijkheden die ICT biedt. Doordat medewerkers moesten thuiswerken is met het digitaal werken een versnelling gemaakt.

Daarnaast hebben we digitale rondleidingen online aangeboden zodat mensen vanuit huis toch virtueel het museum konden bezoeken. De visie en plannen voor het museum zijn vooralsnog niet tot nauwelijks gewijzigd.’

Groninger Museum

Wat heeft u meegekregen van de betrokkenheid van de museum- en kunstliefhebbers? Wat heeft dit gedaan met uw ideeën over de rol van het museum in de (lokale) samenleving?

‘De betrokkenheid bij Museum No Hero was en is er zeker. Dat mag blijken uit de vele telefoontjes na de heropening. Veel vragen over hoe de coronamaatregelen worden toegepast, de vraag naar rondleidingen en de wijze van inschrijven voor tijdsblokken.’

Museum No Hero

‘Die betrokkenheid heeft ervoor gezorgd dat musea onveranderd enorm belangrijk zijn in het leven van mensen en voor het welzijn van de mensen. Musea, collecties, tentoonstellingen als belangrijke inspiratiebron en als geluksfactor (de wereld wordt er mooier van). Onze rol als museum – midden in de samenleving te staan en er voor alle bezoekers te zijn – is alleen maar sterker geworden.’

Drents Museum

Ook voor vele bezoekers was het een opluchting dat de musea weer opengingen. Welke reacties van de eerste bezoekers van uw museum na de lockdown blijft u het meeste bij?

‘Het is fantastisch om te zien dat er weer mensen in het museum rondlopen. We hebben er alles aan gedaan om een bezoek zo ‘normaal’ mogelijk te laten verlopen. Zodat je er echt even uit bent en kunt genieten van kunst. En dat lukt. Bezoekers zijn erg enthousiast en waarderen dit uitje nu des te meer. Wel merken we nog enige voorzichtigheid en daarom minder bezoekers. Ook dat is voor veel bezoekers wel een voordeel, want wanneer krijg je de kans om in alle rust te genieten van de kunstwerken?’

Het Noordbrabants Museum

“Nu kan ik toch nog deze mooie expositie zien’. Veel bezoekers waren zeer blij dat ze toch nog onze grote tentoonstelling Barbizon van het Noorden, die abrupt afgebroken was medio maart!

Veel enthousiaste reacties dat we weer opengingen.’

Drents Museum

Het aantal bezoekers laat na de tijdelijke sluiting helaas voor veel musea nog te wensen over. Maar heeft de lockdown ertoe geleid dat het type bezoekers is veranderd?

‘Ja we zagen in het begin veel meer bezoekers uit de regio en minder buitenlandse toeristen. Inmiddels komen er weer meer buitenlandse toeristen (met name uit buurlanden) maar door de tijdelijke tentoonstellingen Bier. Amsterdam, stad van bier en brouwers en Vrouwen van Nieuw-West zien we vooral ook erg veel binnenlandse toeristen en Amsterdammers in ons museum.’

Amsterdam Museum

‘Vreemd genoeg merken wij dat het aantal bezoekers procentueel juist toeneemt ten opzichte van de tijd van voor 12 maart. Bezoekers uit het buitenland – die juist voor de tentoonstelling Yves & Catharine. Une Histoire d’amour kwamen – zeiden dat ze de coronatijd hebben gebruikt om een prioriteitenlijst te maken van wat ze wilden gaan zien. Dus meer specifieke bezoekers dan de gebruikelijk ‘passanten’ en toeristen.’

Museum No Hero

Save the date: Crisis als katalysator

vrijdag 30 oktober

Hoe bedrijf je kunstgeschiedenis in de anderhalvemetersamenleving? Welke effecten van de coronacrisis zijn al zichtbaar in ons veld? Zijn blockbusters en massaal museumbezoek ooit nog mogelijk? Is deze crisis een katalysator? En waarvan dan eigenlijk?

Zoals ieder jaar organiseert de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici een kunsthistorische dag in het najaar. Dit jaar kunnen we niet om de coronacrisis en de effecten ervan op onze beroepsgroep en op de kunsthistorische instellingen heen. Daarom organiseren we op vrijdag 30 oktober een digitaal symposium rond het thema *Crisis als katalysator*.

Stay safe en save the date!

Commissie Kunsthistorische Dag



Hidden spaces, José Manuel Ballester



Nog geen lid van de VNK?

De Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici wil kunst- en architectuurhistorici in Nederland bij elkaar brengen en kennis-overdracht, ontmoeting en discussie binnen het vakgebied bevorderen. Dat doen we onder andere door het organiseren van bijeenkomsten en workshops, door het uitgeven van het bulletin *Kunsthistorici* en door actief te zijn op de website en *social media*.

Bijna 1000 kunst- en architectuurhistorici in Nederland en daarbuiten zijn al lid van de VNK. Als lid blijf je op de hoogte van het laatste nieuws uit het vakgebied en krijg je de mogelijkheid regelmatig collega's te ontmoeten en je netwerk uit te breiden. Studenten en gepensioneerden kunnen bovendien voor een lager tarief lid worden. Het is nu ook voor instellingen mogelijk om de VNK te steunen.

Lidmaatschap:

€ 40,- of €25,- per jaar (studenten)

Lidmaatschap voor het leven:

€ 1.000 (u ontvangt het boek *Onder kunsthistorici*)

Institutioneel steunlidmaatschap:

€ 500,- per jaar (u krijgt 2 deelnemersplaatsen tijdens de VNK-activiteiten en vermelding van uw logo op de website)

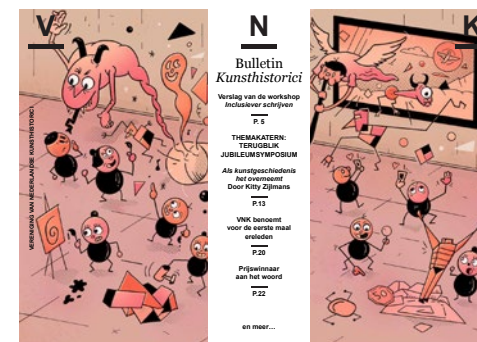
Begunstigers lidmaatschap (persoon/instituut):

€ 100,- per jaar (u wordt vermeld op de website)

Aanmelden?

Stuur een email naar de ledenadministratie: secretaris@kunsthistorici.nl en vermeld hierin achternaam, voorletters en titel, adres, postcode + woonplaats, geslacht, afstudeerrichting en e-mailadres. De kosten van het lidmaatschap zijn inclusief het abonnement op *Kunsthistorici*.

www.kunsthistorici.nl



INSTITUTIONELE STEUNLEDEN VNK:

Jan Six Fine Art

RIJKS MUSEUM



PAN
AMSTERDAM



Cultural Heritage Agency
Ministry of Education, Culture and Science

VERENIGING VAN NEDERLANDSE KUNSTHISTORICI

BULLETIN 2020/2



Colofon

Kunsthistorici is een uitgave van de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici (VNK)

31ste jaargang, nr. 2, september 2020

Redactiecomissie

Eline Levering
Julia van Marissing
Lisette Luijkx
Froukje van der Meulen
Jochem van Eijdsen
Sara Backer
Epcó Runia
Marieke Maathuis

Vormgeving en opmaak

Janna & Hilde Meeus, www.meeusontwerpt.nl

Redactieadres

Eline Levering, secretariaat@kunsthistorici.nl

Deze uitgave kwam tot stand met medewerking van:

Annette de Vries
Marie Baarspul
Krista van der Bron
Helin Tazelaar
Dickie Zebregs
Katja Kwastek
Valentijn Carbo
Teun Bonenkamp

Bestuur VNK

dr. Annette de Vries, voorzitter
Geerte Broersma MA, secretaris
drs. Marion van der Marel BA,
penningmeester
Esther van der Hoorn MA
dr. Eloy Koldewij
drs. Epcó Runia
Marie Baarspul MA
drs. Lisette Luijkx

Abonnement

Een abonnement op *Kunsthistorici* is inbegrepen bij het lidmaatschap van de VNK. De jaarlijkse contributie bedraagt € 40,- en € 25,- (studenten), ongeacht in welke maand men zich opgeeft. U wordt verzocht gebruik te maken van de toegestuurde betalingsinstructies. Voor meer informatie kunt u zich wenden tot de ledenadministratie.

Kunsthistorici wordt digitaal verspreid.

Opzegging

Lidmaatschap en abonnement worden jaarlijks stilzwijgend verlengd. Wilt u het lidmaatschap opzeggen? Zorg dan dat uw opzegging vóór 1 januari bij ons binnen is. Opzeggen kan bij secretaris Geerte Broersma: secretaris@kunsthistorici.nl

Ledenadministratie, waaronder (e-mail)adreswijzigingen

Doorgeven aan
secretaris@kunsthistorici.nl

Secretariaat

Vereniging voor Nederlandse Kunsthistorici
t.a.v. Eline Levering
Postbus 90418
2509 LK Den Haag
secretariaat@kunsthistorici.nl

www.kunsthistorici.nl

© Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de afbeeldingen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, worden verzocht zich tot de redactie te wenden.